

такви се предвидувале, се случиле само помали судрувања на локалните чети со турските потери. Меѓутоа за цело време на востанието во овие предели од страна на властите теророт бил спроведуван континуирано. Суровото задушување на востанието, послужило за критичко преиспитување на организационата поставеност, на стратегијата и целите на движењето.

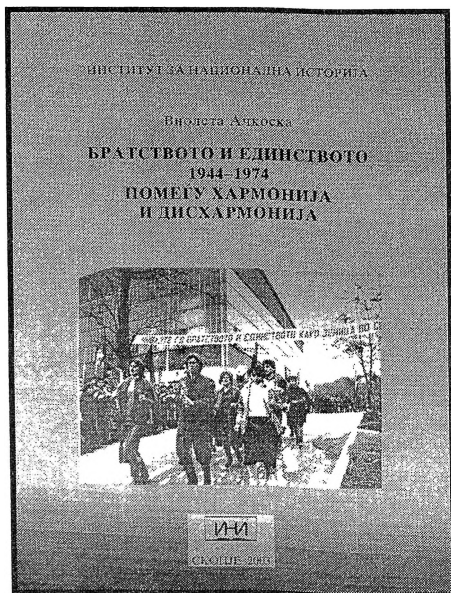
На крајот авторот ќе заклучи дека „по Илинденското востание Струмичката окружна организација продолжила по патот на идеите на Гоце Делчев сврстувајќи се во силите што ќе ја предводат револуционерно-демократската фракција во Македонската револуционерна организација“.

На крајот би заклучиле дека авторот тргнувајќи од веќе постојните

сознанија и оценки, ненаметливо дава свои толкувања и дава свои гледишта базирани врз изворната граѓа и обемената литература. Авторот својата мисла ја пренесува со јасен стил и јазик поткрепена со бројни факти и интересни моменти преку цитирање на современици на настаните од проследениов период, или на видни проучувачи на оваа проблематика. Поради сето ова трудов претставува привлечна материја за читање и проучување, не само за оние кои професионално се занимаваат со истражување на овој дел од македонската историја, туку и за пошироката читателска јавност.

Борче ИЛИЕВСКИ

Виолета Ачкоска: БРАТСТВОТО И ЕДИНСТВОТО 1944-1974 ПОМЕЃУ ХАРМОНИЈА И ДИСХАРМОНИЈА, ИНИ, Скопје 2003, 372

Во издание на Институтот за национална историја неодамна од печат излезе монографскиот труд на д-р Виолета Ачкоска, „Братството и единството 1944-1974 помеѓу хармонија и дисхармонија“ којшто е произлезен од научниот проект „Меѓунационалните и меѓуетнички односи во Република Македонија 1944-1974 година“.

Овој научен труд ги опфаќа првите три децении од развојот на современата македонска држава, време на конституирање на државноста на македонскиот народ, но и време на преиспитувања и внатрешни судири помеѓу „југословенството“ и „македонството“, време кога Партијата била единствен арбитер на сите случувања во државата. Во овој контекст автор-

ката се осврнува на меѓунационалните односи во Југославија и посебно во Македонија, кога се сметало дека со паролата *брајќисџиво и единсџиво* ќе се надминат сите противречности од минатото, а државата ќе живее во хармонија, мир и напредок.

Трудот е работен врз основа на бројна необјавена и објавена изворна граѓа, како и на бројна литература од различна провениенција. Проследувајќи го изворно развојот на политичките процеси и нивниот одраз на планот на меѓунационалните односи во југословенската држава од 1944 до 1974 година и на меѓуетничките односи во Македонија, д-р Ачкоска јасно ги преставува сите случувања на овој план, често демантирајќи ја партиската и државна парола за идилчност во функционирањето на т.н. братство и единство.

Концепциски и содржински монографијата е поделена на два основни дела со повеќе глави и поглавја, кои хронолошки и логички се надоврзуваат еден на друг. Исто така, книгата содржи предговор, заклучок на македонски и англиски јазик, богата библиографија на користени извори и литература, регистри на географски поими и на личности и список на кратенки.

Во првиот дел на трудот авторот нè запознава со случувањата на поширокото југословенско тло во наведениов период и со нивното влијание врз македонските состојби. Во воведната глава е опфатен меѓувоенниот период и времето на Втората светска војна, во која се проследува македонското национално прашање и неговиот развој во рамките на Кралството Југославија (1918-1941) и положбата на Македонците која се карактеризира-

ла со целосно негирање на македонската национална самобитност. Во оваа глава се зборува и за положбата во окупирана и поделена Македонија во време на Втората светска војна (1941-1944), кога големосрпската политика била заменета со големоалбанските и големобугарските претензии. Тука се нагласени и специфичностите во западниот дел на Македонија, каде настанале некои „тектонски движења“ на етнички план со видно слабеење на македонскиот елемент.

Посебно место во оваа глава се дава на односот на КПЈ кон македонското национално прашање. Авторот констатира дека оваа Партија, во недостаток на други организирани македонски политички сили во предвечерието на Втората светска војна настојувала да ги собере сите незадоволни слоеви на општеството, нудејќи национална рамноправност и социјална правда. Посебен акцент се става на покраинското раководство на КПЈ за Македонија, во периодот кога на негово чело бил Методија Шаторов-Шарло и градењето на национално-револуционерниот македонски фронт.

Во овој контекст јасно е представена состојбата за време на Втората светска војна и платформата на КПЈ која повикувала на борба за национална слобода, против фашизмот, нерамноправноста и угнетувањето.

Авторот дава приказ и на бранувањата во рамките на антифашистичкото движење во Македонија и улогата што делегатите и инструкторите на КПЈ ја имале во овој период. Тука е претставено делувањето на одредени личности во движењето како што бил Кузман Јосифовски-Питу, личности кои неуморно работеле за формирање на широк македонски национален

фронт. Нивните концепции за ширината на целите на борбата дошле во судири со раководството на КПЈ, што е видливо со јунскиот проглас на ЦК КПМ од 1943 година.

Во втората глава, посветена на македонската државност во рамките на авнојска Југославија, се тргнува од конституирањето на оваа федерација и на нејзините федерални единици со посебен осврт на конституирањето на ДФМ и нејзиниот развој во рамките на југословенското општество. Авторот ќе констатира дека Президиумот на АСНОМ со својот интелектуален потенцијал и силната личност на Ченто го сочинувале луѓе со визија за македонските национални интереси и за градење на македонска државност, но со формирањето на првата Народна влада на НРМ доаѓа до промена на овој курс, а наместо бројните асномски дејци, речиси на сите раководни места во државната власт и управа се поставувале луѓе од Партијата, која станала единствен арбитер на централистичкиот развој на општествените односи. По ова се јавила внатрешна опозиција, како и нелегална политичка опозиција на што авторот отстапува посебно место во својот труд.

Особено интересни согледувања се дадени за периодот 1945-1950 година кога бил наметнат систем на револуционерен етатизам, правејќи од него само формална закрпа на централизираната монополска улога на КПЈ.

Третата глава од првиот дел со наслов „Југословенската федерација и меѓунационалните односи (1953-1974)“ зборува за процесите кои настанале на овој план во поширокиот југословенски контекст во наведениот период. Посебно внимание се обрну-

ва на инаугурирањето на т.н. самоуправен политички систем и неговиот одраз врз животот во државата. Истовремено авторот не запознава и со политичките процеси на сојузно ниво, со внатрешните судири и случајот на Ѓилас.

Политичките превирања во бурните шеесетти години се опфатени во посебно поглавие. Тоа е време во кое започнало да се дискутира за „југословенството“ и за неговата содржина, како и за меѓунационалните односи кои ќе имаат далекусежни последици за иднината на оваа држава.

Со својот сериозен пристап авторот ги бележи сите случувања од овој период, меѓу кои и брионскиот пленум и сменувањето на Александар Ранковиќ, дотогашниот прв човек на Службата за државна безбедност за кого се констатира дека е „човек кој во исто време бил и продукт и жртва на системот.“ Во оваа глава се запознаваме и со студентските немири од 1968 година, како посебен феномен што ги зафатил и тогашните југословенски универзитети како еден мал сегмент од бурните случувања на шеесеттите. Во истиот период доаѓа и до разгорување на национал-шовинизмот во повеќенационалната југословенска држава, процес од кој нема да биде поштедена ни Македонија. Овие тенденции најјасно биле изразени во 1968 година со демонстрациите на албанските националисти во Косово и во западниот дел на Македонија, по повод денот на знамето.

Особен акцент авторот става врз либерализмот, при што се наведува дека со „либерализам во повоената југословенска историја се означува периодот од средината на шеесеттите до средината на седумдесеттите кога

во редовите на единствената и владејачка партија СКЈ дојде до важни демократски промени кои се одразија и во општеството.“

Првиот дел на трудот авторката го завршува со донесувањето на Уставот од 1974 година. По донесувањето на овој Устав се случиле процеси кои воделе кон натамошно слабеење на федералните органи во однос на републичките надлежности, извршена е федерализација на Србија и доаѓа до посилна дисхармонија во меѓунационалните односи, со што започнува распаѓањето на СФРЈ..

Во вториот дел на трудот, насловен „Меѓуетничките односи во Република Македонија“ д-р Ачкоска подетално го разработува аспектот на меѓуетничките односи во повоеното македонско општество. Во првата глава од овој дел се говори за македонско-српските односи како битен фактор во меѓунационалните односи во Македонија, но и на поширок план, кои биле оптоварени со повеќе нерешени прашања, меѓу кои: негирањето на посебноста на македонскиот народ од страна на некои српски политичари; отпорите против осамостојувањето на Македонската православна црква; прашањето на поранешните колонисти; регулирањето на границите помеѓу двете републики и др. Некои од овие прашања се отворени и денес.

За сето ова авторот дава детална елаборација, при што изворно ни ги соопштува ставовите на некои српски граѓански и комунистички политичари, во однос на Македонија и македонската посебност. Во посебно поглавје е разработено и прашањето на самостојноста на МПЦ и улогата на српската црква во овој црковен, но и национален проблем. Се потенцира

улогата на митрополитот Јосиф, кој се пројавува како еден од најистакнатите противници на македонската црковна самостојност. Се разбира, неодминлива за ова прашање е и улогата што властите ја имале во неговото разрешување. Развојот на ова прашање се проследува сè до прогласувањето на автокефалноста во 1967 година.

Предмет на научен интерес на д-р Ачковска се и проблемите со поранешните српски колонисти во Македонија, прашање што при крајот на осумдесетите ќе биде извадено од историското депо и ќе доживее силна политизација. Во овој контекст се поставува и прашањето за регулирање на српско-македонската граница, кое е разработено во посебно поглавје, при што се дадени и изворни податоци за разговорите во двете републики во првите години по конституирањето на Југославија. Решавањето на овој спор го привеле при крај заеднички комисији на македонската и српската влада, со што македонската државно-партииска власт направила отстапки заради низа причини, но тоа официјално се оценувало како залог за братството и единството меѓу македонскиот и српскиот народ, ќе заклучи авторот.

Речиси најобемната глава во трудот ја разработува положбата и однесувањето на некои малцинства од муслиманска вероисповед во македонското општество, со посебен акцент на улогата на религијата во меѓуетничките односи во Македонија во овој период. Се констатира дека КПМ/СКМ и покрај декларативниот атеизам, сепак била длабоко свесна за религиозноста на населението и во тие околности не преземала поради-

кални чекори за укинување на религијата, туку едноставно ја одделила верата од државата. Се проследуваат и активностите на Исламската верска заедница на планот на изведувањето на верската настава и во верскиот живот на граѓаните воопшто, како и процесите на еманципација на ова население, особено на жените од муслиманска вероисповед.

Во рамките на елаборацијата на дисхармонијата на братството и единството, се објаснува политичкиот сепаратизам кај дел од албанските политички структури и кај дел од албанското население, при што се допрени и историските корени и актуелните поттикнувања. Притоа, авторката наведува дека положбата на Албанците во НРМ-СРМ се оценувала според две крајни гледишта: на официјалната политика, која сметала дека на Албанците им е дадена полна национална рамноправност и онаа на албанските националисти кои тврделе дека албанското население е целосно обесправено.

Положбата на Турците се обработува од аспектот на феноменот на иселувањето на турското население од НРМ, бидејќи според некои податоци од Македонија по Втората светска војна мигрирале 200.000 Турци. Д-р Ачкоска ги бара причините за ова масовно иселување во Турција, кои се најразлични - од економски до религиозно-идеолошки. Се разработува и прашањето на образовната и културната дејност кај малцинставата како еден од важните фактори за добри или лоши меѓунационални односи.

Последната глава на трудот е посветена на прашањето на исламираниите Македонци, население кое во долг период било подложно на ал-

банизација и турцизација при што авторот констатира: „и покрај тоа што тие објективно припаѓаат кон македонскиот народ, нивното консолидирање во македонската нација беше побавно и подолготрајно, а некаде и сосема сопрено...“ Државата покажувала големо неразбирање кон овој дел на македонскиот народ и дури во 1970 година ЦК СКМ констатирал дека „муслиманите од Македонија со словенско потекло со мајчин македонски јазик се Македонци.“ Различните притисоци и негрижата на власта предизвикале иселување на добар дел од исламираниите Македонци во Турција. Притоа се испразниле бројни села, како на пример историското Горно Врановци, најголемото село населено со исламирани Македонци.

Гледано во целост, монографскиот труд на д-р Виолета Ачкоска, претставува значаен придонес за македонската историографија зашто осветлува повеќе аспекти на еден мошне чувствителен, суштински, но и актуелен проблем од современата историја на македонскиот народ. Истовремено, овој труд пополнува една сериозна празнина во истражувањата на македонската историографија посветени на периодот по Втората светска војна. Последиците од процесите и случувањата на планот на меѓуетничките односи 1944-1974 се дел и од нашето современо живеење. Токму затоа, овој труд го препорачуваме не само на проследувачите на нашата историја, туку и на сите вљубеници на пишаниот збор за македонското минато.

Борче ИЛИЕВСКИ